

SATRLARGA KO'CHGAN HAYOT MANZARALARI. G'AYRAT MURODOV VA TILAK JO'RA SHE'RLARI ASOSIDA

Giyazova Shahnoza Kamolovna
ORCID: 0009-0005-0377-409X
giyazovashahnoza@gmail.com
BuxDU

Annotatsiya: Bu maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatining o'ziga xos xususiyatlari G'ayrat Murodov va Tilak Jo'ra ijodi misolida qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilingan. Xususan, G'ayrat Murodovning "Chizilmagan surat" hamda Tilak Jo'raning "Mayin yog'ib o'tgan yomg'ir ortidan" she'rlari asosida hayot manzaralarining poetik talqini, tabiat va inson ruhiyati o'rtasidagi uyg'unlik, lirik qahramonning olamni idrok etish xususiyatlari yoritilgan. Ikki ijodkorning poetik tafakkuri, obrazlar tizimi, ritmik qurilishi va tabiat hodisalariga munosabatidagi mushtarak hamda o'ziga xos jihatlar qiyoslangan. Tahlillar asosida har ikki shoir she'riyatida hayot manzaralari oddiy tasvir doirasidan chiqib, insonning ichki kechinmalari, estetik qarashlari va hayot falsafasini ifodalovchi badiiy vositaga aylanishi asoslangan.

Kalit so'zlar: zamonaviy o'zbek she'riyati, G'ayrat Murodov, Tilak Jo'ra, lirik qahramon, tabiat tasviri, hayot manzarasi, poetik tafakkur, badiiy obraz, metafora, ramz, falsafiy lirika, qiyosiy tahlil

SCENES OF LIFE TRANSPOSED INTO VERSE: BASED ON THE POETRY OF G'AYRAT MURODOV AND TILAK JO'RA

Giyazova Shahnoza Kamolovna
ORCID: 0009-0005-0377-409X
giyazovashahnoza@gmail.com
Bukhara State University

Abstract: This article presents a comparative and typological analysis of the distinctive features of modern Uzbek poetry through the works of Gayrat Murodov and Tilak Jo'ra. In particular, based on Gayrat Murodov's poem "The Unpainted Picture" and Tilak Jo'ra's poem "After the Gently Falling Rain," the study explores the poetic interpretation of life scenes, the harmony between nature and the human soul, and the ways in which the lyrical persona perceives the world. The article compares the common and distinctive features of the two poets' poetic thinking, imagery, rhythmic structures, and approaches to natural phenomena. The analysis

demonstrates that, in the poetry of both authors, depictions of life transcend the boundaries of simple description and become artistic means of expressing human inner experiences, aesthetic perspectives, and philosophical reflections on life.

Keywords: modern Uzbek poetry, Gayrat Murodov, Tilak Jo'ra, lyrical persona, depiction of nature, representations of life, poetic thinking, literary imagery, metaphor, symbolism, philosophical poetry, comparative analysis

She'riyat - bu ko'ngilning rangsiz tuyg'ulariga so'z orqali jilo berish san'atidir. Gayrat Murodovning "Chizilmagan surat" she'ri ilk satrlaridanoq kitobxonni musavvir-shoir laboratoriyasiga olib kiradi. Shoir hayotni shunchaki tasvirlamaydi, balki uning "surati"ni chizish uchun butun borliqdan eng nafis detallarni izlaydi. She'r tahlili davomida so'zdan rang izlagan novator shoir sifatida namoyon bo'ladi. "Chizilmagan surat" she'ri mohiyatan lirik qahramonning olam va odam munosabatlari haqidagi falsafiy mushohadalaridan iborat.

Men hayotning suratini chizmoqchi bo'ldim,
Bo'yoqlar izladim so'zlardan.
Tunlari sehrigar samoga boqdim,
Rang olmoqchi bo'ldim yulduzlardan.

Birinchi bandda lirik qahramonning oliy maqsadi - hayotning mohiyatini aks ettirish istagi namoyon bo'ladi. "Surat" bu yerda hayotning statik holati emas, balki uning mukammal in'ikosidir. Shoir metafora ("so'zlardan bo'yoq izlash") orqali adabiyot va tasviriy san'at chegarasini birlashtiradi. "Sehrigar samo" va "yulduzlar" - ilhom manbai bo'lib xizmat qilgan. Ushbu satrlarda lirik qahramonning (shoir) pok niyati aks etgan - u hayot mohiyatini she'rlari orqali ko'rsatmoqchi.

Chashmalarning shu'laday tiniqligini,
Qizlar ibosini, tabassumini,
Yuraklarning mehrga intiqiligini,
Mashinalar asrida bulbul kuyini.

Ushbu bandda detallashgan hayot manzarasi aks etgan. Shoir inson umrining asosi nimalardan tashkil topishini sanab o'tadi: poklik, adolat (chashma), insoniy fazilatlar (ibo), ruhiy-ma'naviy ozuqa (mehr) va tabiatga oshnolik (bulbul). "Mashinalar asri" va "bulbul kuyi" o'rtasidagi ziddiyat orqali modernistik dunyoda insoniyatning ma'naviy dunyosi, an'anaviy qadriyatlar, urf-odatlarini saqlab qolish, insonparvarlikni himoya qilish muammosini ko'taradi. Shoir rivojlanayotgan texnika asrida qadriyatlarimizning unutilishidan xavotirda.

Lahzalarning sokin oqimini,
Vaqtning shafqat bilmas sanoqlarini,
Bahor umidini, oniy chaqinini,
Muhabbatning mangu qiynoqlarini

Chizmoqchi bo'ldim men bahor nomi bilan.

Bu bandda vaqt mezoni kirib keladi. Hayot - lahzalardan iborat, lekin vaqt shafqatsiz. Shoir bu o'tkinchi lahzalarni "Bahor nomi bilan" - ezgu niyatlar, xayrli amallar bilan muhrlamoqchi. Tashxis san'ati vositasida - "Vaqtning shafqat bilmas sanoqlari" - hayotning doimiy harakatda ekanligiga va "oniy chaqin" ifodasi orqali hayotning qisqaligiga ishora qilgan. "Mangu qiynoqlar" tasviri ishq - insonning insonga, butun borliqqa, Allohga bo'lgan muhabbatining abadiyligi ramzidir. Bahor motivi ko'pgina shoirlar ijodida uyg'onish, yasharish, yangilanish fasli sifatida gavdalansa, G'ayrat Murodov ijodida insonning g'aflatdan uyg'onishi, umrning mohiyatini anglashi kabi tushunchalarni o'zida mujassam etgan.

... Hamon qalbda umid, olamga -

Hayrat va qiziqish bilan boqaman.

She'rning kulminatsiyasi va yechimi shundaki, hayot suratini to'liq chizib bo'lmaydi. Chunki hayot tugallanmagan jarayondir. Shoir "chizolmadim" deb tushkunlikka tushmaydi. Aksincha, "hayrat" tuyg'usini saqlab qoladi. Inson uchun eng muhimi - natija (chizilgan surat) emas, balki jarayon - hayotga qiziqish bilan boqish, ne'matlarni his qilib yashash, vaqtni mazmunli o'tkazish, ezgu maqsadlarga erishish yo'lida domiy harakatda bo'lish, inson nomini oqlash ekanligini uqtiradi. She'r oxirida qo'yilgan uch nuqta va "chizilmagan surat" sarlavhasi hayotning davomiy ekanligini, uni to'liq anglash yoki tasvirlash imkonsiz ekanini ko'rsatadi

She'r barmoq vaznida yozilgan. Har bir misradagi bo'g'inlar muvozanati shoirning ichki kechinmalaridagi sokinlik va hayajonni navbatma-navbat ifodalaydi. Lirik qahramon - musavvir-shoir. U dunyoni nafaqat ko'radi, balki uni qayta yaratish (rekonstruksiya) dardida yashaydi. Ushbu she'r o'z mohiyatiga ko'ra falsafiy lirika namunasi. Unda ijodkorning dunyoni anglashga bo'lgan intilishi, hayotning murakkab ranglarini bir butun holda tasvirlash niyati o'z aksini topgan. She'rning asosiy g'oyasi - hayotning cheksizligi va uni moddiy qoliplarga (suratga) sig'dirib bo'lmazligidir. Shoir inson va koinot, tabiat va texnika ("mashinalar asri"), vaqt va abadiyat o'rtasidagi uyg'unlikni qidiradi.

Badiiy tasvir vositalari va ramzlar

Shoir she'rda rang-barang va ta'sirchan obrazlar tizimini yaratgan:

a) metafora va ramz:

"Bo'yoqlar izladim so'zlardan" jumlasida shoir uchun so'z nafaqat ma'no, balki rang va shakl beruvchi vosita ekanini anglatadi.

Yulduzlar - erishib bo'lmaz orzular, komillik

Bulbul kuyi - texnika asrida saqlanib qolgan insoniy tuyg'ular va qadriyatlar ramzidir.

b) antiteza (ziddiyat): "Mashinalar asri" va "bulbul kuyi" tushunchalari o'zaro qarama-qarshi qo'yilishi orqali zamonaviy dunyoda ma'naviyatni saqlab qolish muammosi ko'tarilgan.

d) epitelar: "sehrigar samo", "shafqat bilmas sanoqlar", "mangu qiynoqlar", "oniy chaqin". Ushbu sifatlashlar hayotning shafqatsiz, o'tkinchi, shu bilan birga, nihoyatda go'zal ekanligini ta'kidlaydi.

Janriy xususiyatlar va kompozitsiya

She'r zamonaviy lirikaga xos erkin turoqlangan. Kompozitsion jihatdan u uchta bosqichga bo'linadi:

Ekspozitsiya (niyat): Ijodkorning hayot suratini chizish haqidagi orzusi va ashyolar (so'z, yulduzlar) qidirishi.

Syujet(tafsilotlar): Hayotning tarkibiy qismlari - chashma tiniqligi, qizlar ibosi, vaqtning shiddati va muhabbat iztiroblarining sanab o'tilishi.

Yechim (hayrat): Surat chizib bitilmagan bo'lsa-da, hayotga bo'lgan qiziqish va hayratning so'nmasligi.

She'rning jozibasi - uning samimiyligida. Shoir murakkab falsafiy tushunchalarni (vaqt, muhabbat, borliq) juda oddiy va hayotiy detallar orqali ifodalagan. Masalan, vaqtni "shafqat bilmas sanoqlar" deb atashi orqali soniyalarning qaytmasligini va inson umrining g'animatligini mahorat bilan ko'rsatib bergan. Ustoz G'ayrat Murodovning "Chizilmagan surat" she'ri o'quvchini atrofimizni o'rab turgan borliqqa "hayrat va qiziqish" bilan boqishga chorlaydi. U hayotni tugallangan asar emas, balki har kuni yangidan chiziladigan, ranglari o'zgarib turadigan harakatdagi jarayon sifatida taqdim etadi.

G'ayrat Murodov va Tilak Jo'ra she'riyati o'rtasidagi mushtaraklik

Yuqoridagi o'rinlarda ikki ijodkor - G'ayrat Murodov va Tilak Jo'ra she'riyatida tabiat va inson ruhiyati uyg'unligini aks ettirish borasida yaqinlik borligiga urg'u bergan edik. Bu ikki shoir ijodi o'zbek she'riyatining 70-80-yillarida shakllangan "yangi to'lqin" vakillari sifatida ham hamohangdir. Shoir Tilak Jo'raning "Mayin yog'ib o'tgan yomg'ir ortidan" she'rini o'qiganimizda tahlilga tortilgan "Chizilmagan surat" she'ri bilan bog'liqlikni yana bir bor tuyamiz:

Mayin yog'ib o'tgan yomg'ir ortidan

Qaddini tiklayotgan maysa singari

Qad rostlab boqaman

Charaqlagan ufqlar tomon.

Eh, bu qanday go'zal!

Meni hislarimday oladi o'rab

Oftobning beg'ubor etagi.

Oftob elkasida moviy bir navo -

- Charaqlab ketganday nazdimda dunyo.

Mayin yog'ib o'tgan yomg'ir ortidan
 Ulug'vorlik qo'shigin kuylab,
 Ufqlarga chirmashar daryo.
 Daryo va oftobdan yayrab, yasharib,
 Yana moviylashar osmon va zamin!

She'riyat - bu dunyoni his qilish va uni so'z vositasida qayta kashf etish vositasidir. G'ayrat Murodov hayotni bir butun "surat" deb bilsa va uni chizishga intilsa, Tilak Jo'ra hayotni hodisalar (yomg'ir yog'ishi, maysa qad rostlashi) ichida ko'radi. Ikkala shoirni birlashtirib turgan nuqta - hayrat va nekbinlik hissi, she'rlarida hayotsevarlik nafasining ufurib turishidir.

Tabiat - pok qalb, inson ruhiyati ko'zgusi. G'ayrat Murodovning "Chizilmagan surat" she'rida tabiat unsurlari - yulduzlar, chashmalar, bulbul kuyi - shoir chizmoqchi bo'lgan suratning bo'yoqlari vazifasini o'taydi. U tabiatdan rang olib, hayot falsafasini yaratadi. Tilak Jo'raning she'rida esa tabiat bevosita lirik qahramonning o'ziga aylanadi:

Mayin yog'ib o'tgan yomg'ir ortidan
 Qaddini tiklayotgan maysa singari
 Qad rostlab boqaman

Bu yerda tashbeh (o'xshatish) san'ati orqali inson va maysa bir butunlikni tashkil etadi. Yomg'ir - bu qiyinchilik yoki sinov, maysaning qad rostlashi esa insonning ruhidagi uyg'onish, matonat ramzidir.

G'ayrat Murodov she'rida ranglar hali qidiruv bosqichida: "Bo'yoqlar izladim so'zlardan". U aks ettirgan hayot lavhasi izlanishdan iborat. Tilak Jo'rada esa dunyo allaqachon ranglarga to'yingan:

"Oftobning beg'ubor etagi" (metafora)

"Moviy navo" (sinesteziya - tovush va rangning birlashishi, ya'ni eshitish va ko'rish jarayonining bir vaqtda amalga oshishi)

"Ufq(qizil rang)larga chirmashar daryo" (jonlantirish)

G'ayrat Murodov tunlari samoga boqib rang izlagan bo'lsa, Tilak Jo'ra oftob elkasida turib qo'shiq tinglaydi. Har ikki holatda ham tabiat - ilhom manbai.

Umid tuyg'usining ifodasi har ikkala shoir ijodida kuzatiladi. "Chizilmagan surat" she'ri oxirida shoir: "Hamon qallda umid, olamga - hayrat va qiziqish bilan boqaman", - deya xulosa yasaydi. Bu hayrat uni yashashga, yuksak maqsadlarga erishishga undaydi. Tilak Jo'rada ham bu tuyg'u ulug'vorlik darajasiga ko'tarilgan:

"Daryo va oftobdan yayrab, yasharib,
 Yana moviylashar osmon va zamin!"

Bu misralar inson va tabiatning regeneratsiyasi (qayta tiklanishi) haqida. Har ikki ijodkor ham hayotning og'riqlaridan (Murodovda "mangu qiynoqlar", Tilak Jo'rada "yomg'ir") keyin, albatta, nurli ufqlar borligiga ishonadi.

Badiiy-tasviriy san'atlar qiyosi

Ikkala shoir ham tabiat hodisalari va unsurlaridan foydalansa-da, ularga yuklatilgan metaforik yuk turlicha.

1. Metafora

G'.Murodovda: "Vaqtning shafqat bilmas sanoqlari"

T.Jo'rada: "Oftobning beg'ubor etagi"

2. Sifatlash

G'.Murodovda: "Sokin oqim", "tiniq chashma"

T.Jo'rada: "Muattar hidlar", "moviy navo"

3. Ramz

G'.Murodovda: Surat - tugallanmagan orzu, hayot manzarasi

T.Jo'rada: Maysa - sabr, matonat va qayta tug'ilish

Mushtarak ramzlar:

a) nur, quyosh: har ikki shoirda ham "nur" - bilim, ziyo, ma'rifat, haqiqat va ishq, jo'shqin tuyg'ular ramzi.

G'.Murodovda: Yulduzlardan rang olmoqchi (samoviy nur)

T. Jo'rada: Oftobning beg'ubor etagi (hayotsevarlik tuyg'usi)

b) vaqt simfoniya

G'.Murodovda: "Lahzalarning sokin oqimi"

T.Jo'rada: "Ufqlarga chirmashar daryo"

G'ayrat Murodov hayotni doimiy chiziladigan, har bir lahza qadrlil bo'lgan surat, yodgorlik deb bilsa, Tilak Jo'ra o'sha suratning ichida yashayotgan, uning hidini tuyayotgan obrazdir. Ikkala she'r ham kitobxonni "mashinalar asri"dan to'xtab, atrofga - osmon va zaminga, daryo va yulduzlarga, ona tabiatga, qadrdon zaminga hayrat bilan boqishga, uni his qilib, qadrlab yashashga chorlaydi.

Tilak Jo'raning ushbu misralari G'ayrat Murodovning izlanishlariga munosib javobdek yangraydi:

"Sizib kelar mening bag'rimga

Dunyoning muattar hidlari..."

Vazn va ritm: erkinlik va an'ana muvozanati

Har ikki shoir ham barmoq vaznida ijod qilgan, biroq ularning ritmik qurilishi turlicha vazifalarni bajaradi. G'ayrat Murodovda she'r asosan 11 bo'g'inli barmoq vaznida boshlanib, so'ngra hissiyot oqimiga ko'ra bo'g'inlar soni o'zgarib turadi. Bu shoirning hayotni "chizish" jarayonidagi hayajonini, tartibsiz tuyg'ularini tartibga solishga urinishini ko'rsatadi. Uning vazni ko'proq epik (hikoya qiluvchi) xarakterga ega.

Tilak Jo'rada vazn ko'proq musiqiy va yoyilgan. Unda barmoq vaznining turoqlari (to'xtamlari) tabiat hodisalari (yomg'irning yog'ishi, maysaning silkinishi)

bilan parallel ravishda o'ynaydi. Uning she'rida pauzalar (turoqlar) insonning nafas olishidek ritmga ega:

"Mayin yog'ib / o'tgan yomg'ir / ortidan..." (4+4+3).

Bu ikki she'rni ramziy jihatdan quyidagicha tasnif qilish mumkin:

G'ayrat Murodovda "ichkaridan tashqariga" murojaat bor: shoirning ichki ehtiyoji (surat chizish istagi) tashqi olamdan ashyolar qidiradi. U hayotni o'z tasavvuriga moslab "qurmoqchi", bo'yoqlarni tanlamoqchi. U o'z she'rida metafora, epitet va ramzlar orqali hayotning murakkab xaritasini chizadi. Tilak Jo'ra ijodi bilan mushtaraklik shundaki, har ikki ijodkor ham tabiatni inson ruhiyatining ifodachisi deb biladi. Biroq Murodovda bu jarayon ko'proq falsafiy mushohada va estetik konstruksiya shaklida kechadi. Maqolada tahlil qilingan badiiy vositalar shoirning "chizilmagan surat"i aslida o'quvchining tasavvurida chiziladigan eng mukammal asar ekanligini isbotlaydi.

Tilak Jo'ra ijodida "tashqaridan ichkariga" kirish holati ko'zga tashlanadi. Tashqi olamdagi hodisalar (yomg'ir, oftob) shoirning ichki dunyosini uyg'otadi. Dunyoning muattar hidi shoirning bag'riga "sizib kiradi".

Ushbu ifoda uslubidan quyidagicha xulosa chiqarish mumkin: Tilak Jo'ra tabiatning tilini biladi, G'ayrat Murodov esa o'sha tilda hayotning falsafiy lug'atini tuzadi. Vazn jihatidan G'ayrat Murodov modernistik erkinlikka intilsa, Tilak Jo'ra mumtoz adabiyotning musiqiylikni saqlaydi. Har ikki ijodkor ham "hayrat" tushunchasini she'riyatning oliy nuqtasi deb biladi. Ramzlar uyg'unligidagi bu she'rlar kitobxonni kundalik mashaqqatlar ortidan dunyoning "muattar hidlarini" tuyishga va hayotning "chizilmagan suratini" o'z qalbidagi ranglar bilan, ya'ni ezgu maqsadlar, shirin orzular, muhabbat bilan boyitishga chorlaydi. Bu esa zamonaviy o'zbek she'riyatining naqadar teran va ko'p qirrali ekanligidan dalolat beradi. Har ikkala ijodkorning she'rlari o'zbek adabiyotida hayotbaxsh tuyg'ularning, yuksak insoniy fazilatlarining, oliy qadriyatlarining ifodachisi, qalblarni boyituvchi najot, insonga kuch va matonat bag'ishlovchi manba sifatida katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Муро́дов Ғ. Дунё кемаси. - Бухоро: "Дурдона" нашриёти, 2012
2. Тилак Жўра. Сайланма. - Тошкент: А.Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2011.
3. Quronov D. Adabiyotshunoslik lug'ati. - Toshkent: Akademnashr, 2010
4. Султон И. Адабиёт назарияси. -Т.: Ўқитувчи, 1986. 408 б.
5. Расулов А. Структура ва структурализм. Тўпламда: Мустақиллик даври ўзбек адабиёти. -Т.: Ғафур Ғулом номидаги НМИУ, 2006. - 149 б.